

Վերջապահ էր, մեզի դարձաւ և ըսաւ, սերթանք, գիշերը մօտ է, լոյսի մէջ քալեցէք երբ լոյսը ձեզի հետ էր։

Իջանք բլուրէն, Յուդայի գէմքը տըխուր էր և քիչ մը հեռուէն կը հետեւէր մեր քայլերուն։

Երբ գաշտագետին հասանք գիշեր էր արդէն. Թիֆանոսի որդին Թովմաս ըսաւ, «Տէ՛ր, մուտք է չնեք տեսներ, առաջնորդէ՛ մեզ հանդիպակաց գիւղի լոյսերուն. հոն կրնանք օթեւան և ուտելիք գտնել»։

Յիսուս պատասխանեց Թովմասին ու ըսաւ, «Ես ձեզ բարձունքներ առաջնորդեցի երբ անօթի էիք, ապա հետեւեցաք ինձի գէպի դաշտ երբ անօթի էիք։ Ուրեմն զտահուութեամբ քալեցէք գէպի գիւղ։ Ես պիտի չհարեմք ձեզի ընկերանալ, կ'ուզեմ առանձնանալ»։

Սիմոն Պետրոս յառաջացաւ ու ըսաւ, «Տէ՛ր, մեզ մուտքի մէջ առանձին մի ձեռքեր, շնորհ ըրէ՛ և կեցի՛ր մեզի հետ։ Մուտք ու գիշերը երկար պիտի չտեսնեն և առաւօտը պիտի չուշանայ եթէ մեր մօտ մնան»։

Յիսուս պատասխանեց, «Այո՛, այս գիշեր գայեցրը իրենց որջերը պիտի ունենան և թռչունները իրենց բոյները՝ բայց Մարգու Որդին իր գլուխը դնելիք տեղ պիտի չուտենայ և արդարեւ պիտի ուզէի որ առանձին ձգէիք զիս. եթէ ուզէք զիս տեսնել, եկէք լիճին եղբրքը այնտեղ ուր ձեզ գտայ»։

Այսպէս բաժնուեցանք իրմէ յուզումնահեղձ, որովհետեւ չէի ուզեր հեռանալ իրմէ։

Յաճախ ետ դարձանք ու նայեցանք իրեն։ Ան կը յառաջանար հանդարտ գէպի արեւմուտք իր առանձնութեան վեհափառութեան մէջ միակ։

Միակ անձը որ չփափաքեցաւ տեսնել զինք իր առանձնութեան մէջ Յուդայի Իսկարիօտացիին էր։

Այն օրէն ասդին Յուդան դարձաւ խոժոռ, միւսամարդնոտ ու անհաղորդ, և ինձի այնպէս կը թուէր թէ վտանգ կար իր մըլ թին ակնախորշերուն մէջ։

ԱՄԼԻԼ ԶԻՊՐԱՆ

Թրգմ. Յ. ՇԷՕՎԵՐԷԼՍԿԻ

ԿՐՕՆԱՆԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀՈԳԻՆ ԿԸ ՍՅԱՓԻ

Պիտի գայ ժամանակ թերեւս — և շատ մը բաներ կը յայտնեն թէ հեռու չէ — Վերբ հոգիները պիտի իմանան՝ առանց զգայաւրաններու միջնորդութեան։ Որոշ է որ հոգիին սահմանները օրէ օր աւելի կը տարածուին, Հոգին շատ աւելի մօտ է մեր իսկութեան և կը մասնակցի մեր բոլոր աւարքներուն շատ աւելի մեծ բաժինով մը՝ քան ինչ որ չէր պատահեր երկու երեք դար առաջ։ Կարծես կը աստեանք ոգեւ կան դարաշրջանի մը։ Պատմութեան մէջ որոշ թիւով նման շրջաններ կան, ուր հոգին, հնազանդելով անձանց օրէնքներու, կը բարձրանայ, այսպէս առած, մակերեսին մարդկութեան և կը յայտնէ՝ անակընկալ և այլազան հազար ձեւերով՝ աւելի ուղղակիօրէն իր գոյութիւնն ու կարողութիւնը։ Այդ պահերուն կը թուի թէ նիւթին ծանր բեռը քիչ մը վերցնելու կէտին հասած ըլլայ մարդկութիւնը, տեսակ մը ոգեկան թեթեւացում մը կը տիրէ. և բընութեան ամէնէն խիստ ու ամէնէն անյուզող օրէնքները կը կքին հոս հոն։ Մարդիկ աւելի մօտ են իրենք իրենց և իրենց եղբայրներուն. կը դիտեն և կը սիրեն զիրար աւելի լրջօրէն և աւելի մտերմօրէն. կը մարտնեն աւելի քնքշօրէն, աւելի խորունկ կերպով տղան, կինը, կենդանիները, բոյսերը և իրերը։ Թերեւս կատարեալ չեն անոնց մեզի ձգած արձանները, նկարներն ու գրուածքները, բայց անոնց մէջ կայ չեմ գիտեր ի՞նչ կարողութիւն և ի՞նչ թագուն, շնորհ՝ յաւիտեան կենդանի և կալանաւոր իսկներու նալուածքին մէջ գտնուելու էր եղբայրութիւն մը և յոյսեր խորհրդակար. և մարդ կը գտնէ ամէնուրեք, սովորական կեանքի հետքերուն քով, գեղածփուն հետքերն անբացատրելի այլ կեանքի մը։

Ինչ որ գիտենք հին նգիպտոսի մասին թոյլ կուտայ ենթադրել թէ անցած է անայդ շրջաններու մէջէն. Հնդկաստանի

պատմութեան շատ հին շրջաններէն մէկուն հոգին մօտեցած ըլլալու է կեանքի մակերեսին մինչեւ կէտ մը որուն չհասաւ ալ երբեք, և Տնացորդները կամ յիշատակները գրեթէ անմիջական իր ներկայութեան կ'արտագրեն տակաւին այսօր տաւրօրինակ երեւոյթներ: Նոյնատեսակ շատ ուրիշ պահեր կան ուր ոգեկան տարրը կը թուի մաքառել մարդկութեան ներսդին ջրամոյրի մը պէս: Յիշեցէք Պարսկաստանը, Աղէքասնագրիւան և խորհրդապաշտ երկու դարերը միջնադարի:

Ընդհակառակը կատարեալ դարեր կան ուր իմացականութիւնն ու գեղեցկութիւնը կ'իշխեն մեծ հարազատութեամբ, բայց ուր հոգին չի ցուցներ ինքզինք: Այսպէս ան շատ հեռու է Յունաստանէն և Հռոմէն, Ժէ. և ԺԸ. Քրիստոսական դարերէն: Զի գիտցուի թէ ինչո՞ւ, բայց բան մը կայ որ բացակայ է հոն. թաղուն հաղորդակցութիւններ խզուել են, և գեղեցկութեան աչքերը՝ գոց: Շատ դժուար է արտայայտել բառերով և ըսել թէ ինչ պատճառներով յունական տրամանները պարուրող աստուածայնութեան և ճակատագրականութեան միջնորդող չի թուիր ըլլալ հոգւոյ ճշմարիտ միջնորդողը: Սքանչելի այս ողբերգութեանց հորիզոնին մարդ կը գտնէ խորհրդաւորութիւն մը՝ տեւական և պատկառելի միանգամայն. բայց խանդակաթ, հղբայրական և խորապէս ներգործական խորհուրդը չէ որ կը գտնենք նուազ գեղեցիկ և նուազ մեծ գործերուն մէջ: Եւ մեզի աւելի մօտ, եթէ Ռասին անասլթաք բանաստեղծն է կնոջ սրտին, ո՞վ պիտի համարձակէր ըսել մեզ թէ ան քայլ մ'առած ըլլայ դէպի անոր հոգին. ինչ պատասխան պիտի տաք ինծի եթէ հարց տամ ձեզի Անտրոմաքի կամ Պրիթանիքիւսի հոգիին մասին: Ռասինի անձնաւորութիւնները կ'ըմբռնուին միայն իրենց արտայայտութիւններով. և ո՛չ մէկ բառ կը ծակէ ծովուն ամբարտակը: Անոնք ահռելիօրէն առանձին են ձրեանի վրայ մոլորակին՝ որ ալ չի գառնար երկինքի մէջ: Անոնք չեն կրնար լուել, այլապէս գոյութենէ պիտի դադրէին. չունին անհասանելի օկզոնօք, և կարծես, վատ հաղորդիչ նիւթ մը գետեղուած է իրենց մաքին միջեւ. միջեւ նաեւ կեանքին՝ որ առնչութիւն սննդ

յութեան հետ, և կեանքին՝ որ առնչութիւն ունի վաղանցիկ պահին կեանքի մը, վիշտի մը, իղձի մը հետ: Իրապէս կան դարեր ուր հոգին վերստին կը քնանայ և ուր ո՛չ ոք կը մտահոգուի իրմով:

Այսօր յստակ է թէ մեծ ճիգեր կ'ընէ հոգին: Ամէնուրեք ինքզինք կը յայտնէ anormal կերպով, հրամայական և ճնշիչ, իբր թէ հրահանգ մը տրուած ըլլար իրեն, և իբր թէ ժամանակ չունենար կորսնցնելը: Ան պատրաստուելու է վճռական պայքարի մը՝ աննախատեսելի արդիւնքով: Թերեւս երբեք գործի չէր լծած ան աւելի անդիմադրելի և աւելի այլազան ուժեր: Կարծես անտեսանելի պատի մը ընկերակց է ըլլար. և չի գիտցուի թէ հոգեվարքն է թէ նոր կեանք մը զինք կը շարժէ: Զպիտի խօսիմ մեր շուրջ արթնցող թաղուն ուժերէն՝ մանչեթիզմ, հեռագրածութիւն, ոգեհարցութիւն, ճառագայթաբան նիւթին չի կասկածուած յատկութիւններ և հազար ուրիշ երեւոյթներ որոնք կը խախտեն պաշտօնական գիտութիւնները: Այդ բաները ամենուն ծանօթ են և դուրաւ հաստատուելի: Տակաւին, հաւանաբար ոչինչ են անոնք՝ իրականին մէջ տեղի ունեցող բաներուն քով, որովհետեւ հոգին կը նմանի քնացողի մը որ, իր երազներուն խորէն, անհուն ճիգեր կը թափէ շարժելու համար թե մը կամ վերցնելու՝ արեւանունք մը:

Ուրիշ տեղեր ուր ամբօք նուազ ուշադիր է, ան կը գործէ աւելի ազդու կերպով տակաւին, թէև այդ ազդեցութիւնը նուազ զգալի է, տեսնելու անվարժ աչքերուն համար: Կարծես իր ձայնը գերազոյն ճիգով մը ծակելու վրայ է երաժշտութեան մէջ զինք տակաւին պարուրող վրիպանքի վերջին ձայները: Երբեք զգացի՞ր աւելի լուրջ կերպով սրբազան ծանրութիւնն աներեոյթ ներկայութեան մը, օտարական այսինչ նկարիչին գործին մէջ: Վերջապէս գրականութեանց մէջ չի՞ հաստատուիր որ քանի մը կատարներ կը լուսաւորուին, հոս հոն, լոյսով մը՝ կանխադրած գրականութեանց ամենէն տարօրինակ լոյսերէն տարբեր բնութիւնով: Կը մերձենանք լուսութեան չեմ գիտեր ինչ կերպարանափոխութեան, և մինչև այժմ տիրող ալիսմ գրականքը վերջանալու մօտ կը թուի: Զեմ կայի՞ր այս նիւթին վրայ, որովհետեւ շատ

կանուխ է խօսիլ այդ բաներու մասին. բայց կը կարծեմ որ մարդկութեան տրուած է հագուստագիւտութիւն աւելի հրամայական առիթ մը ոգեկան ազատագրման: Նոյնիսկ, երբեմն, այդ առիթը կը նմանի վերջնագրի մը. և հաւ թէ ինչո՞ւ կարեւոր է զանց չընել ո՞չ մէկ բան բռնելու համար երազալին բնոյթով սպառնական այդ առիթը, որ պիտի կորսուի անվերադարձ կերպով, եթէ անմիջապէս կայունացուած չէ: Խոհեմ, ըլլալ պէտք է. առանց պատճառի չէ որ մեր հոգին կը խլրտի:

Բայց եթէ խլրտումը, յստակօրէն նշկատուած գոյութեան հայեցողական բարձրամակարաններուն վրայ, կը յայտնագործուի նաև անկասկած կեանքի ամենէն հասարակ կածաններուն վրայ. որովհետև բարձունքներու վրայ բացուած ծաղիկ մը անպայման կ'իյնայ ձորին մէջ: Արդեօք արդէն ինկամ է: Զեմ գիտեր: Ծշմարիտ է որ կը հաստատենք հանապազօրեայ կեանքին, ամենէն խոնարհ էակներուն միջև, ուղղակի և խորհրդաւոր յարաբերութիւններ, ոգեկան երևոյթներ և հոգիներու մերձեցումներ որոնց մասին չէին խօսիլ հին աստեղներ: Հաւատալու է ատոր. վասնզի ամէն շրջանին, եղան մարդիկ որոնք գացին խորը կեանքի ամենէն զաղտնի յարաբերութեանց և մեզի փոխանցեցին ինչ որ սորվեցան իրենց ժամանակի սրտերուն, մտքերուն և հոգիներուն մասին: Հաւանական է որ նոյն այդ յարաբերութիւնները գոյութիւն ունէին այն ատեն, բայց մարդիկ չէին կրնար տեսնել անոնց թարմ և ընդհանուր ուժը զոր ունին այժմ: Անոնք չէին իշխած մարդկութեան խորութիւններուն, այլապէս պիտի գրաւէին նայուածքները այդ իմաստուններուն որոնք լուծ են անոնց վրայ: Հոս, չեմ խօսիլ ա՛յլ զգիտական ոգեհարցութեան, հեռագրեցութեան, ճեղքաւորման մասին, և ոչ ալ ուրիշ արտայայտութեանք՝ զորս կը թուին քիչ առաջ: Իրենց յաւիտենական իրաւունքներուն նկատմամբ ամենէն մոռացկոտ էակներու զակագոյն կեանքին մէջ անզաղար տեղի ունեցող հոգիի միջամտութիւններուն և եղելութիւններուն կը վերաբերի հարցը: Հարցը կը վերաբերի նաև հոգեբանութեան մը՝ բոլորովին տարբեր սովորական հոգեբանութիւնէն որ յափշտակած է զեղեցիկ

անունը հոգիի (psyché), որովհետև իրականութեան մէջ, նիւթին հետ սերտ առնչութիւն ունեցող ոգեկան երևոյթով կը մտահոգուի միայն: Հարցը կը վերաբերի, մէկ բառով, այն բանին որ պէտք էր մեզի յայտնէր գերակայ (transcendente) հոգեբանութիւնը — հոգեբանութիւն մը որ պիտի զբաղէր մարդոց մէջ հոգիէ հոգի գոյութիւն ունեցող ուղիղ յարաբերութիւններով և զգայնութիւնով, ինչպէս նաև արտապարզ ցնեղայութեամբ հոգիին: Այդ ուսումը՝ որ մարդը պիտի բարձրացնէ մէկ աստիճան, հազիւ սկսուած, պիտի չուանար անընդունելի դարձնել՝ մինչև օրս իշխան նախակրթական (élémentaire) հոգեբանութիւնը:

Այդ անմիջական հոգեբանութիւնը, լեռներէն իջնելով, տիրացած է արդէն փոքրագոյն հովիտներուն, և իր ներկայութիւնը գիտելի է մինչև սովորագոյն զբոսուածքներուն մէջ: Ոչինչ աւելի յստակ կերպով կ'ապացուցանէ հոգիի ճնշման յաւելումը ընդհանուր մարդկութեան վրայ, և ատարածումը՝ իր խորհրդաւոր ներգործութեան: Հոս կը չօշտփենք անպատճառ հարցեր և կարելի է միայն տալ կոշտ ու անկատար օրինակներ: Ահաւասիկ երկու երեք հատ՝ նախնական և զգայուն: Ատենով, եթէ հարկ ըլլար, վայրկեան մը, նախազգացումի մը, նայուածքի մը կամ տեսակցութեան մը տարբերակ տպագրութեան, մարդկային միտքի անծանօթ մէկ անկիւնէն առնուած որոշումի մը, միջամտութեան մը կամ անբացատրելի՝ այլ ըմբռնուած ուժի մը, համակրութեան կամ հակակրութեան թագուն օրէնքներուն, բնագոյական կամ ընտարական խնամութեանց (affinité), չըսուած բաներու գերակշիռ ազդեցութեան մասին, մարդ չէր յամենար այդ խնդիրներուն վրայ, որոնք արդէն քիչ անգամ կը մատուցուէին խորհողին մտահոգութեան: Կարծես պատահմամբ կը հանդիպէն անոնց: Մարդ չէր անդրադառնար անոնց կրօնական կշիռքին՝ կեանքին վրայ, և կը վերադառնար աճապարանքով սովորական խաղերուն կիրքերու և արտաքին իրադարձութիւններու:

Անցնալի մեր մեծագոյն մտածողներու գնալման հազիւ արժանացած այս ոգեկան երևոյթները, այսօր, կը մտահո-

գնե՛ն ամէնէն անշա՛ն մտաւորականները, և ասիկա կ'ապացուցանէ՛, աւելորդ անգամ մըն ալ, թէ՛ մարդկային հոգին բոյս մըն է կատարեալ միաւորութեամբ, և թէ՛ անոր բոլոր ճիւղերը, ժամանակին, կը ծաղկին միանգամայն: Այդ վայրկեանին, գիւղացին, որ յանկարծակի օժտուած ըլլար իր հոգին արտայայտելու շնորհով, պիտի արտայայտէր բաներ որոնք տակաւին չէին գտնուիր Ռասիին հոգիին մէջ՝ Եւ ահա այսպէս է որ Ռասիին կամ Շէյքօբիթի տաղանդէն շատ վար տաղանդով մարդիկ տեսան գաղտնօրէն լուսաւոր կեանք մը որուն հակառակն էր այդ վարպետներուն միակ ճանչցածը: Արդարեւ չի բաւեր որ շարժի առանձնացած մեծ հոգի մը, ասդին անդին, ժամանակին և միջոցին մէջ. քիչ բան կրնայ ընել ան եթէ կռնակուած չէ: Բազմութիւններու ծագիլին է ան: Ան պէտք է հասնի այն վայրկեանին երբ կը յուզուի հոգիներու ուղիքանն ամբողջ. և եթէ հասնի քունի տուն, երազային բաներ միայն կրնայ ըսել... Համէլթ երբ կը դիտէ Գլոտիւսը կամ իր մայրը, պիտի հասկնար, այժմ, ինչ որ չէր գիտեր, որովհետեւ կը թուի թէ հոգիներն ա'լ չեն ծածկուած ա'յդ քան քողերով: Գիտէ՞ք — տարօրինակ, վրդուշիկ չէ՞ք, աւելի քան հաւանական է որ ձեր ներկայութիւնը զայն յայտարարէ, այսօր, հարիւր անգամ աւելի յստակ կերպով, քան երկու երեք դար առաջ, Գիտէ՞ք թէ եթէ տխրեցուցած էր հոգի մը այն առաւօտ, իր ձերքով իսկ դուռը դեռ չբացած, ազդարարուած է հոգին այն գիւղացիին որուն հետ պիտի խօսիք փոթորիկի կամ անձրեւներու մասին: Ստանձնեցէ՛ք հերոսի մը, մարտիրոսի մը, սուրբի մը կերպարանքը, ձեզի հանդիպող տղուն աչքը պիտի չողջունէ ձեզ նոյն անմատչելի նայուածքով եթէ կը կրէք ձեր մէջ վատ խորհուրդ մը, անարդարութիւն մը կամ եղբոր մը արցունքները: Հարիւր տարի առաջ, անոր հոգին թերեւս անցնէր անուշադիր ձերինին քովէն...

Ճշմարիտ, դժուար կը դառնայ անուցանել արտին մէջ, նայուածքներէ հեռու, ատենութիւն, նախանձ կամ դաւ, ա'յնքան զգուշաւոր են, մեր շուրջ, ամէնէն անտարբեր հոգիներէն իսկ: Մեր նախնիք մե-

զի չեն խօսած այս բաներէն, և մենք կը հաստատենք որ կեանքը ուր կը շարժինք բացարձակապէս տարբեր է այն կեանքէն զոր նկարագրած են անոնք: Եղծանեցին, թէ ոչ, չէին գիտեր: Նիշերն ու բառերը ոչինչի կը ծառայեն այլեւս, և գրեթէ ամէն բան կ'որոշուի պարզ ներկայութեան մը խորհրդաւոր շրջանակներուն մէջ:

Հին կամքը, ա'յնքան ծանօթ, ա'յնքան տրամաբանական, ինքն ալ կը ձեւափոխուի իր կարգին, և կը կրէ անմիջական շփուած խորունկ և անբացատրելի մեծ օրէնքներու: Գրեթէ ա'լ ապաստան չկայ և մարդիկ կը մօտենան իրարու: Իրար կը դատեն խօսքերու, արարքներու և նոյնիսկ մտածումներու վերէն, որովհետեւ ինչ որ կը տեսնեն առանց ըմբռնելու, զետեղուած է խորհուրդներու կալուածէն անդին: Ասիկա կը կազմէ մեծ նշաններէն մին ողբկան շրջաններու ճանաչման: Ամէն կողմէ զգալի է որ փոխուի կը սկսին սովորական կեանքին յարաբերութիւնները, և մեզմէ ամէնէն երկտասարդները կը խօսին ու կը գործեն արգէն՝ նախորդ սերունդէն բոլորովին տարբեր: Բազմաթիւ պայմանադրութիւններ, սովորութիւններ, քողեր և անօգուտ միջոցներ կ'իյնան անդունդ, և գրեթէ բոլորս, անգիտակցաբար, իրար կը քատենք անտեսանելիով... Հաւատաւոր է թէ մարդը շուտով պիտի չօշափէ մարդը, թէ մթնոլորտը պիտի փոխուի: Ըրած ե՞նք «քայլ մը աւելի էակներու պարզութեան լուսաւոր և հրահանգիչ ճամբուն վրայ»: Սպասե՛ք, լո՛ւս. թերեւս, շատ չանցած, պիտի լսենք «աստուածներուն միմունջը»:

Թրգմ. ՊԱՐԳԵԻ

Երբօրայէմ

M. MAETERLINK

(Le Trésor des Humbles)

